

Intervju s dr. sc. Brankom Ančićem

Branko Ančić sociolog je i viši znanstveni suradnik u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Iako mu je u profesionalnom fokusu ponajprije održivost kao društveni fenomen, objavljivao je radove te držao izlaganja na skupovima iz nekoliko drugih područja, kao što su odnos klasnog i političkog ponašanja u Hrvatskoj te pitanje religioznosti koje je obilježilo sam početak njegove karijere. U zadnje vrijeme angažiran je kao glavni istraživač u IDIZ-ovom projektu istraživanja otpornosti hrvatskog društva u kontekstu pandemije. Nizom javnih istupa profilirao se kao jedan od predstavnika struke u praćenju društvenih posljedica pandemije, što je ujedno i tema našeg razgovora.

Diskrepancija **Projekt o otpornosti hrvatskog društva u kontekstu pandemije koji vodite u Institutu trenutno je u fazi provedbe. Možete li nam reći nešto više o samom projektu i njegovim etapama? Što očekujete od projekta?**

dr. sc. Ančić Projekt je zamišljen u tri istraživačka toka (engl. research streams) u kojima smo se bavili različitim pitanjima vezanim za otpornost društva, pri čemu se ta otpornost promatra i definira u više dimenzija. Spomenuti tokovi bave se različitim razinama, kako društvenosti kao takve, tako i načinom funkcioniranja društva u cjelini. U prvom smo toku promatrali društvene odnose i društvene mreže za vrijeme pandemije, odnosno njihovu relevantnost u kontekstu nošenja s učincima pandemije - od međusobnog pomaganja i solidarnosti do toga na koji se način informacije i znanje generiraju među ljudima. U tu je svrhu provedeno anketno istraživanje na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1500 ispitanika koje smo telefonski kontaktirali. Drugi istraživački tok bavi se kreiranjem znanja i narativa o pandemiji, gdje smo bili doista inovativni: stvorena je golema baza podataka od 200-tinjak tisuća novinskih članaka od početka pandemije naovamo koja se proširuje k stvarnom vremenu. Na tom projektu surađujemo s TakeLabom - istraživačkom grupom s FER-a koja se bavi lingvističkim prikupljanjem i obradom takvih baza podataka. Na temelju tih podataka provode se analize iz kojih je moguće vidjeti medijski okvir (engl. framing) cijele pandemije.

U drugom smo toku, osim navedenog, radili i intervjue s aktivistima u području NGO-a, malim poduzetnicima, njihovom odnosu s državom te utjecaju mjera za borbu s pandemijom na te sektore. Intervjui su također provedeni i sa stručnjacima u području pandemije, kao i savjetnicima u Vladi. Na trećem istraživačkom toku radio je multidisciplinarni tim, a bavili smo se pristupom koji se zove krafna (engl. donut) - možemo to nazvati i sociologijom ili ekonomijom krafne. Konkretno, radi se o istraživačkom pomaku koji je prvobitno krenuo od Rockströma i suradnika: preko stotinu vrhunskih znanstvenika sa Stockholm Resilience Centra prikupili su kompleksne podatke o planetu, biomima, funkcioniranju velikih ekosustava i mogućnosti života na Zemlji uopće, te u skladu s tim izradili interaktivni grafički prikaz u kojem je moguće vidjeti granice planetarnih resursa. Taj prikaz koriste i drugi, poput Kate Robert koja je napisala knjigu Doughnut Economics u kojoj sugerira da odustanemo od BDP-a kao glavnog ekonomskog pokazatelja. Mi smo s kolegama iz Amerike razvili našu verziju spomenutog donut-modela, a ona uključuje tri važna elementa: prvi je biofizički te uključuje, primjerice, razinu emisije ugljičnog dioksida; drugi element je socioekonomski, a bavi se problemima poput rodne nejednakosti i nezaposlenosti, dok je treći element sociokulturni i stavlja u fokus stavove i vrijednosti koje ljudi imaju prema određenim temama. To je domet vizualizacije koji je važan kako bismo imali podatke koji ukazuju na promjene u hrvatskom društvu. Na taj smo način došli do tri elementa otpornosti, odnosno tri dimenzije kapaciteta pojedinaca u kontekstu društvenih kriza. Prvi element je tzv. coping - nošenje s problemom. Primjerice, dogodi se neka kriza (potres ili pandemija), stoga društvo u tom trenutku mora reagirati na neki način. Drugi element je mogućnost adaptacije na novonastalo stanje, dok je treći element transformativni kapacitet. Pomoću anketa, intervjua i drugih metoda provjeravamo kako se hrvatsko društvo nosilo u smislu tzv. copinga, govoreći o prvom lockdownu i ranom odgovoru na pandemiju. Zatim provjeravamo što je tu adaptivno, odnosno od čega se sastoji "novo normalno", poput, npr. rada od kuće, ali i promjena na tržištu rada općenito. Naposljetku, iz socijalnoekološke perspektive zanimaju nas i elementi transformativnosti - je li društvo u nekim pogledima iz krize izašlo bolje u odnosu na početno stanje? Time smo se počeli baviti jer smatramo da pandemijska kriza nije iznenadna, nego se potencijal njenog nastanka mogao naslutiti i ranije, dok smo u kontekstu klimatskih promjena svjesni da će planetarne krize biti sve učestalije. Ovo je samo jedna od pandemija koju ćemo u svojim životima imati prilike vidjeti i

to ju čini samo jednim od problema. Suočiti ćemo se s krizom međunarodnog transporta, poskupljenjem energenata i borbom za resurse općenito, a već sada jedan dio planeta, kojeg nismo u potpunosti svjesni, doživljava velike šokove uzrokovane klimatskim promjenama.

Diskrepancija **Svi navedeni procesi ne ulijevaju nadu u bolju sutrašnjicu, ali pozivaju sociologe da ih pokušaju protumačiti. Tako se nizom nedavno održanih konferencija i tribina o pandemiji ne možemo oteti dojmu da društvene znanosti, a time i sociologija, sve više ulaze u javni prostor. Što nam sve upravo sociološka perspektiva može ponuditi u ovom vremenu i ovim okolnostima?**

dr. sc. Ančić Glavni je problem u tome što se pandemijska kriza na početku promatrala primarno epidemiološki. Međutim, ubrzo se pokazalo da postoje neke specifične sociološke perspektive i znanja, kao i razumijevanje načina na koji društvo funkcionira u ovakvoj situaciji. Važno je postavljati pitanja o tome kako društva žive, kako su organizirana, kakve su vrijednosti, koji su problemi i postoje li nejednakosti - mi smo sve to pokušali našim istraživanjima. Radi se o iznimno važnim znanjima koja bi mogla biti iskorištena u svrhu upravljanja ovom krizom. Nažalost, situacija zasad nije baš takva, no naša je uloga da budemo što više prisutni te ponudimo znanje i angažman. Iako ja osobno nisam sklon pretjeranom medijskom istupanju, bio sam svjestan da može doći trenutak u kojem će se netko pozvati na sociologiju i sociologe, te sam upravo zato pokrenuo ovaj projekt o društvenoj otpornosti.

Diskrepancija **Istovremeno je potrebno i biti na oprezu u pogledu istupanja u ime struke ili znanosti općenito. Imali smo prilike vidjeti načine na koje pojednostavljena i učestala medijska reprezentacija pojedinih disciplina dovodi do njihove trivijalizacije. Kako smo svi dosad bili nogometni treneri, od jučer smo postali i epidemiolozi.**

dr. sc. Ančić Zapravo, da. Ništa od toga nije novo i otprije smo znali kako funkcionira javna sfera. Ovdje govorim o javnoj sferi u habermasovskom smislu, pitanjima o njenoj naravi i komunikacijskim djelovanjima koja se unutar nje odvijaju. Ljudi imaju svoje mišljenje, kako s obzirom na druga pitanja, tako i ovdje. Međutim, treba razmišljati o tim mišljenjima - otkud dolaze, kako nastaju i kako se oblikuju. Zato je važno imati uvid u medijsku reprezentaciju pandemije jer pomoću nje shvaćamo da mišljenja i stavovi

o pandemiji nisu stvar slučaja, nego da imaju nekakvu 'zadanost', logiku koja stoji iza njih. Postoje, dakle, objašnjenja zašto su neka mišljenja ovako ili onako artikulirana, tko ih i za koga artikulira i plasira i sl. Ovdje se ne radi ni o čemu novom i neuobičajenom. Postoji javni prostor, a unutar njega različita mišljenja te različiti interesi koji stoje iza njega.

Diskrepancija **Možete li se u kontekstu medijske reprezentacije osvrnuti konkretno na sociologiju?**

dr. sc. Ančić Posljedica će zasigurno biti da će dio sociologa uvidjeti važnost aktualnosti svojih istraživanja. Medijski istupi postat će važniji, ali će kod sociologa vjerojatno porasti i razina zabrinutosti ili kritičnosti u vezi tih istupa, kako i zašto se istupa, u kojim medijima, postoji li neka strategija javnih istupanja i sl. Mislim da neće biti drugih posljedica. Kao što znamo, sociologija je konstantno medijski podreprezentirana i tek se povremeno izvlači. Naime, imali smo samo nekoliko sociologa koji su nedavno bili prisutni u medijima, no najčešće se nije radilo o sociološkim temama.

Diskrepancija **U svom radu pod nazivom Tko su antimaskeri u Hrvatskoj? Prilog istraživanju antimaskerske reakcije tijekom pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj bavili ste se teorijama zavjere u kontekstu pandemije koronavirusa. Kako se narativi vezani za pandemiju konstruiraju u cjelovite teorije zavjere? Po čemu se one razlikuju od ostalih neznanstvenih uvjerenja?**

dr. sc. Ančić Nisam se bavio narativnom konstrukcijom teorija zavjere, već sam prihvatio njihovo postojanje. Postoje istraživanja i determinante koje određuju zašto im je netko više, a netko manje sklon. Radi se ponajprije o nekoliko faktora; jedan od njih može biti obrazovanje i tu su određena istraživanja pokazala da će osobe s višim obrazovnim stupnjem biti manje sklone teorijama zavjere. Međutim, to nije konzistentan nalaz. Postoje istraživanja koja ukazuju na to da stupanj obrazovanja uopće ne može biti predikcija, ponegdje čak može djelovati u suprotnom smjeru. Druga bitna determinanta je razina povjerenja koja postoji u društvu i tu se pokazuje da su teorijama zavjere sklonije osobe niže razine povjerenja u druge ljude, društvene institucije i društvo općenito. Mi smo htjeli ocrtati socioekonomsku situaciju osoba koje mogu biti sklonije takvom tipu reakcije, jer smo antimaskersku situaciju poistovjetili sa

sklonostima teorijama zavjere. Primjerice, u radničkoj će klasi u prosjeku biti nešto više antimaskerske reakcije zato što njihni pripadnici na početku pandemije nisu dobili privilegiju rada od kuće, stoga su bili puno izloženija virusu, a samim tim i mogućnošću zaraze i oboljenja. Blagajnice, čistačice, tehničari i medicinsko osoblje nastavili su koristiti javni prijevoz i odlaziti na svoje poslove te su zbog svoje izloženosti posebno osjećali nedosljednost u donošenju i provođenju epidemioloških mjera, stoga je jasno kako su mogli stvoriti “antimaskersku reakciju” o kojoj pišemo. Sami narativi teorije zavjere koji postoje stoljetna su pojava, a sama ideja da postoji određena skupina ljudi koja bi htjela zavladata ostalima i radi nešto u cilju toga veoma je stara. Međutim, u suvremenom kontekstu takvi narativi su sve prisutniji te se, između ostalog, sve više stvaraju i nalaze na društvenim mrežama.

Diskrepancija

U istom znanstvenom radu ste, suprotno očekivanjima, pronašli da je udio antimaskera veći među visokoobrazovanim osobama u odnosu na one primarna obrazovanja. Što biste izdvojili kao uzroke takvog opažanja u kontekstu hrvatskog društva?

dr. sc. Ančić

Pretpostavili smo da među onima koji jesu nižeg obrazovnog statusa postoji viša razina slijeđenja uputa ili razumijevanja situacije na jednostavniji način. Složenost situacije za više obrazovane izaziva odmak i nepovjerenje u odnosu na medijske sadržaje, koje im nude oni koji upravljaju pandemijskom krizom. Oni time izražavaju određenu vrstu skeptičnosti upravo zbog toga što su visokoobrazovani, stoga smatraju da bolje razumiju situaciju i ne prihvaćaju mjere te su skloni takvoj vrsti reakcije.

Diskrepancija

Jedan primjer toga su i nedavni studentski prosvjedi protiv uvođenja COVID-potvrda.

dr. sc. Ančić

Iako mobilizacijski potencijal takvih prosvjeda pokazuje tendenciju rasta, on je i dalje prilično nizak, vrlo jasno i vrlo vješto artikulirano nezadovoljstvo ovom situacijom pokazat će negdje 10-13% populacije. To nije većina u društvu. Isto tako nije ni većina među studentima, zapravo se radi o manjini. Naše pitanje je zašto je uopće došlo do toga. Najvjerojatnije se radi o istim uzrocima koje možemo tražiti u onim stvarima koje smo uočili kod antimaskerskih reakcija. Također je važno pitanje na koji se način i na fakultetu i na sveučilištima kao takvim u Hrvatskoj

zapravo bavimo studentima. Jesu li oni tu da dolaze, studiraju, polažu, da neki od njih plate taj fakultet i idu dalje, ili postoje neke strukture i aktivnosti u kojima se mogu pronaći, poput onoga što Diskrepancija znači studentima sociologije.

Diskrepancija **Smatrate li da su društveni znanstvenici dovoljno uključeni u rad tijela zaduženih za suočavanje s pandemijom i njenim posljedicama? Što se na sustavnoj razini moglo poduzeti drugačije kako bi se adekvatnije reagiralo na kriznu situaciju?**

dr. sc. Ančić Mislim da svakako nisu dovoljno uključeni, ali pitanje je na koji način bi oni sudjelovali u nekom tijelu te vrste. Važno je znati na koji način su se društveni znanstvenici organizirali da uopće imaju neku priču, odnosno na koji su način su pomoću svojih istraživanja i svoje perspektive razumjeli pandemijsku situaciju i društvene probleme koji su iz nje proizašli. Je li zaista važno da netko baš sjedi u savjetu, ne znam. Za donošenje odluke na razini struke potrebne su intenzivne konzultacije. Možda bi bilo potrebno provoditi metaanalize ili barem pregled socioloških istraživanja o pandemiji, ali ni njih nema toliko puno.

Diskrepancija **Od početka pandemije svjedočili smo nizu promjena u svakodnevnom životu, od institucionalnih intervencija u vidu mjera i preporuka za zaustavljanje širenja pandemije do raznih prilagodbi kao što su rad i obrazovanje od kuće, fleksibilnije predodžbe o radnom mjestu itd. Mislite li da će se neke od tih zadržati kratkoročno ili dugoročno, i ako da, koje?**

dr. sc. Ančić Neke će promjene definitivno ostati. Jedna od stvari koja se sigurno dogodila jest to da su se odnosi, pogotovo poslovno-profesionalni, možda i u kontekstu obrazovanja, zapravo dinamizirali i ubrzali. To ne vidim kao nužno pozitivnu posljedicu. Danas je putem sudjelovanja na digitalnim platformama moguće provoditi daleko više sastanaka nego ikad prije. Ljudi su dostupniji, a sama činjenica da su kod kuće i pritom mogu obavljati više poslova, na neki način ubrzava profesionalnu dinamiku, ali i životni ritam općenito. Međutim, to se odnosi samo na neke profesije - radnička klasa nastavlja živjeti isto kao i dosad. Dakle, spomenuti prelazak na online način rada zasigurno je jedna od posljedica, a on će najvjerojatnije ostati dugoročno rješenje u dobrom dijelu

zanimanja. Druga posljedica ekološki su problemi uzrokovani životom online, npr. povećana digitalna aktivnost koja silno potiče emisije CO2. Da bi se naš razgovor uopće odvijao, nužno doprinosimo globalnom zatopljenju. Sudjelovanje na svakom online sastanku kao pretpostavku ima rad velikih farmi servera koje omogućuju digitalni život. Te farme servera trebaju puno energije da bi uopće radile, od električne struje do vode za održavanje optimalne temperature jer se radi o velikim uređajima koji proizvode mnogo topline.

Diskrepancija

Svijest o posljedicama vlastitog djelovanja predstavlja dobar početak suočavanja s ovim i sličnim problemima, a u tom bismo tonu završili naš današnji intervju. Zahvaljujemo Vam na sudjelovanju i želimo sreću u daljnjem radu!